

KARŞILIKSIZ ÇEKLER VE PROTESTOLU SENETLER KONUSUNDA NELER YAPILABİLİR?

Ahmet KUTSAL*

Bilindiği gibi 24 Ocak 1980 tarihinde alınan ekonomik tedbirlerin başta gelen hedeflerinden birisi enflasyonun aşağılara çekilmesi, giderek önlenmesidir. Bunu gerçekleştirmek için diğer tedbirler yanında 2,5 yıldır uygulanan sıkı para politikasının çok tesirli olduğu görülmüştür. Ancak bu politikanın sebep olduğu nakit sıkıntısı aynı dönemlerde yürürlüğe konulan serbest faiz politikasının yol açtığı pahalı kredi uygulaması ile birlikte işletmeler üzerinde büyük ölçüde finansman güçlükleri doğurmuştur. Bu güçlüklerin ihracata yönelerek telafi edilmesi önerilmiş, ancak ihracatımızın büyük boyutlarda artırılmasına rağmen bu yine de dar bir çevrenin sıkıntılarını ve bir ölçüde gidermekten öteye gidememiştir. Söz konusu sıkıntılar giderek bu tedavinin, bu dozajda sürdürülmesine dayanamayan işletmelerin hayatiyetini tehdit eder hale gelmiştir.

Bu olumsuz tesirlerin tesbit edilebileceği çeşitli göstergelerden birisi de ekonomide protesto edilen senetlerde ve karşılıksız çıkan çeklerde görülen büyük artışlardır. Aşağıdaki tablonun tetkikinden de anlaşılacağı üzere 1981 yılının Ocak/Kasım döneminde ülkemizde 118 milyar 382 milyon lira tutarında 1.818.982 adet senet protesto olmuştur. Bu geçen yılın aynı dönemine göre adet olarak % 22,3 ve değer olarak % 125,5 oranında bir artış ifade etmektedir (**).

* Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Muhasebe Uzmanı.

** Ekonomide Para Kredi Dergisi Şubat/1982.

Ocak/Kasım	Adet	% Değişim	Meblağ (Milyar TL)	% Değişim
1980	1.486.982		52.490,0	
		22,3		125,5
1981	1.818.982		118.382,7	

Sıkı para politikası ve pahalı kredi uygulamaları ile birlikte artma eğilimi gösteren bu işlemler makro açıdan ekonomide tahsilat yapılamadığı için tediyede bulunulamadığı ve işletmelerin bu sebeple mazur olduğu görüşü yanında, basiretsiz davranıldığı, ayakların yorgana göre uzatılmadığı gibi bir takım mülahazalarla tenkid edilmektedir. Tabii ki bu ortamdan suiniyetle istifade etmek isteyenlerin bulunabileceği de gözardı edilmemelidir. Sebep ne olursa olsun ödenmeyen senet ve çekler konusunda ortaya çıkan bir takım boşlukların doldurulması, uygulanan cezai müeyyidelerin tesirli bir hale getirilmesi gerekmektedir.

Ticari Senetler

Ekonomide alım-satım konu olan mal ve hizmetler her zaman nakit karşılığı işlem göremezler. Gerek halen içinde bulunduğumuz ortamda olduğu gibi para darlığı, gerekse haiz oldukları kolay ve çabuk tedavül kabiliyeti sebebiyle piyasada ticari senet alış-verişi yaygınlaşır

Ticari senetler tabiri emtia senetleri, taşıma senetleri vs. yanında kambiyo senetleri denilen poliçe, bono ve çeki ihtiva etmektedir. Ancak çeklerin kambiyo senetleri arasında sayılması onun bir kredi aracı olmayıp bir ödeme aracı olması özelliğini etkilememektedir. Ancak karşılıksız çekler meselesinin ekonomik hayatta bu derece tahripkâr olması bir ölçüde çeklerin uygulamada kredi vasıtası olmama özelliğinin bertaraf edilerek, vadeli düzenlenmesinden de kaynaklanmaktadır.

Çeklerin 488 sayılı Damga Vergisi Kanununa göre poliçe ve bono gibi % 0,5 oranında damga vergisine tabi tutulmaması, borçluya ihbar müessesesi gibi formalitelerinin bulunmaması, tahsilatin

muhatap bankadan anında ve masrâfsız yapılması gibi avantajları, ekonomik hayatta polîçe ve bono yerine vadeli olarak düzenlenmesinin yaygınlaşmasına yol açmıştır.

Çek, münhasıran bir bankaya hitaben yazılabilen, kanuni şekil şartlarına tabi kıymetli evrak sayılan ve sadece nakde taalluk edebilen hususi bir havale senedir.

Çek ülkemizde münhasıran bir bankaya (muhatap) hitaben yazılabilmektedir. Bu özelliği çek uygulamasında aksayan yönlerin düzenlenmesinde en büyük görevin yine bankalara düştüğünü göstermeye kâfidir.

Bankalara Düşen Görevler

Bilindiği gibi çek kullanmak isteyenlerin önce herhangi bir bankaya çekle işleyecek cari hesap açtırmaları gerekir. Büyük mevduat toplama kampanyası içerisinde bulunan bankalar bu hesapları açıp çek karneleri verirken gerekli basiret ve itinaı göstermemektedirler. Bankalar kanununa getirilecek hükümlerle veya bağımsız olarak düzenlenecek çeklerle ilgili bir kanunda her şeyden önce bankalara çekle işleyecek cari hesapların açılmasında ve bu hesapların çalıştırılmasında mesuliyetler yüklenmelidir.

Bu konuda alınabilecek tedbirlerden bazıları şunlardır: Banka karşılıksız çek düzenleyen müşterisinin artık belli bir süre çek keşide etmesini önleyecek tedbirleri almalıdır. Örneğin bu durumda çek karnelerini geri istemeli ve durumu Bankalar Birliği veya Merkez Bankası kanalıyla diğer bütün bankalara duyurmalıdır. Bu konuda her iki tarafa da yüklenecek cezai müeyyideler tesirli olacaktır. Bunun dışında müşterisini seçmekte gerekli basireti gösteremeyen bankalar, doğacak zararlardan belli ölçülerde sorumlu tutulmalıdır.

Ticaret Kanununda Yapılması Gerekli Düzenleme

Ticaret Kanununa göre; çek, ihdas yerinde ödenecekse on gün içinde, başka bir yerde ödenecekse bir ay içerisinde muhataba ibraz edilmelidir. Kanunda ayrıca çekin görüldüğünde ödeneceği öngörülmüştür. Buna aykırı herhangi bir kayıt yazılmamış hükmündedir. Buna göre çek vadeli yazılmış bile olsa hamil çeki bankaya vadesinden önce ibraz ve hak talep edebilmektedir. Bu kanun hükmüne istinaden vadesinden önce bankalara ibraz edilen çekler genel-

likle karşılıksız çıkmaktadır. Bu konuda alınması gerekli tedbir Ticaret Kanununun söz konusu maddelerinin vadeli çek keşidesine imkan verecek bir tarzda düzenlenmesi şeklinde olmalıdır. Bu durumda çekler vadesinden önce bankaya ibraz edilmemeli veya bankaya vadesinden önce ibraz edilen bu çekler banka tarafından işleme konulmamalıdır.

Karşılıksız Çek Düzenlemenin Cezai Müeyyidesi ve Alınması Gereken Tedbir

Türk Ceza Kanununun 503 ncü maddesinde karşılıksız çek keşide edilmesi dolandırıcılık suçu sayılmıştır. Söz konusu maddede dolandırıcılık suçunun oluşması için, bir kimseyi, hulus ve saffetinden istifade ile kandırıcı nitelikte sanialar veya hileler yaparak hataya düşürüp, o kimsenin veya başkasının zararına kendisine veya başkasına haksız menfaat sağlamış olması lazımdır. Buna göre suçun maddi unsuru bir kimsenin hulus ve saffetinden istifade ile kandırıcı nitelikte sanialar veya hileler yaparak hataya düşürülmesi ile oluşur. Manevi unsuru ise, bir kimseyi hataya düşürüp kendi lehine yarar sağlamak isteyen failin, bunu fiilin icrasından önce, hile ve saniaları (başkalarını yanıltmak için kullanılan aldatıcı vasıtalar) iyice tasarlamış ve tertiplemiş olması ile gerçekleşmektedir. Ayrıca failin bu eylemler sonunda haksız menfaat sağlaması da gerekmektedir.

Böylece bu suçun bütün unsurlarıyla gerçekleştiğine karar verilmesi her zaman mümkün olamamaktadır. Örneğin bankadaki karşılığın yanlış hesap edilmiş olması veya bankanın hatası neticesi ödemediği imtina edilmesi, bankaca takas dermeyan edilmesi veya çekin vadesinden önce karşılıksız olduğunun bilindiğini ifade eden vadeli çek alınması gibi bir sebeple verilen çekin karşılıksız kalması, dolandırıcılık suçunu oluşturmamaktadır.

Cezai müeyyide konusunda alınması gereken tedbir, üzerinde yazılı keşide tarihinden sonra süresi içerisinde ibraz edilip yeterli karşılığı bulunmadığı anlaşılan bir çeki keşide eden kimse için, dolandırıcılık suçuyla alakalandırılmaksızın ağır para ve hapis cezaları verilmesi şeklinde olmalıdır.

İcra İflas Kanununda Yapılması Gerekli Düzenlemeler

6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü hakkında kanunun 27-30 ncu maddelerinde düzenlenmiş bulunan teminat hükümleri bir ölçüde icra iflas kanununa dercedilmeli, kötü niyetli borçluların borçtan kurtulmak için yapmış oldukları bir kısım tasarrufların geçersiz sayılması sağlanmalıdır.

Bana göre borçlarını vadesinde ödemeyenler ve ödeyecek mal varlığı da bulunmayanların ödeme müddetinin başladığı tarihten geriye doğru iki yıl içinde veya ödeme müddetinin başlamasından sonra yaptıkları bağışlamalar ve ivazsız tasarruflar hükümsüz kılınmalıdır. Bağışlama sayılan tasarruflar arasında özellikle üçüncü dereceye kadar (bu derece dahil) kan hısımlarıyla, eşler ve ikinci dereceye kadar (bu derece dahil) sıhri hısımlar arasında yapılan ivazlı tasarruflar bağışlama sayılmalıdır.

İcra İflas Kanununun 97-99 ncu maddelerinde düzenlenen istihkak davaları bu yönden yetersiz kalmaktadır. Söz konusu maddelere, bahsedilen ilaveler getirilirse kötü niyetli borçlu bu yönden de artık himaye göremeyecektir.

Yapılması Gerekli Diğer Düzenlemeler

Ödemenin zamanında yapılmaması halinde Ticaret Kanununun 637/1 maddesine göre borçludan talep edilecek temerrüt faizi oranının % 10 olarak tahdidi günümüz faiz politikasına ters düşmekte ve kötü niyetli borçluyu borcunu vadesinde ödememeye teşvik etmektedir. Bu oran mahkemelerce tayin edilmelidir.

Bu konuda ileri sürülen ve faydalı olacağını düşündüğümüz diğer bir konu karşılıksız çek konusunda teklif ettiğimiz gibi senet protestolarında da gizliliğin kaldırılması, Ticaret Odaları bünyesinde kurulacak bir servisle çekleri karşılıksız çıkanların veya senetleri protesto edilenlerin, görmek isteyenlere açık kayıtlarının tutulması sağlanmalıdır. Böylece bono ve çek kabul edecek satıcılar müşteriler hakkında bu servislerden bilgi alacak ve karşılıksız senet düzenleyenler piyasalarda tutunma imkanını kaybederken iç ticaret istikrar kazanacaktır.

Sonuç

Ekonomide karşılıksız çekler ve protestolu senetler olayının çok büyük boyutlara ulaşması ticari hayatın temel unsurlarından olan itimat ve istikrar müesseselerini büyük ölçüde tahrip etmiştir. Meselelerin temelinde; hükümetçe uygulanan ekonomik istikrar tedbirlerinden sıkı para ve serbest faiz politikalarında işletmelerin hayatini tehdit edecek tarzda müsamahasız davranılmış olmasını görmekteyiz. Herşeyden önce ekonomik istikrar tedbirlerinin genel dengesini de bozmayacak surette özellikle bu iki politikada, belirli bölgeler ve belirli sektörler itibariyle esneklikler sağlayan bir programın uygulamaya konması gerekmektedir. Bunun yanında, mesele, daha önce açıklanan ve aşağıda kısaca tekrar sayılan kanuni düzenlemelerle bir ölçüde halledilebilecektir.

Karşılıksız çeklerin önlenmesinde en büyük görev bankalara düşmektedir. Cari hesap açtıran her müşterisiyle çek anlaşması yapıp, çek karnelerini ehliyetsiz ve tedbirsiz ellere tevdi eden bankalar artık bu işlemde müşterisini seçmek yönünde gerekli itina ve basireti göstermekle mükellef kılınmalı, bu basiret ve itinayı göstermeyen bankalar, karşılıksız çıkan çeklerin doğurduğu zararın telafisinden belli ölçülerde de olsa sorumlu tutulmalıdır.

İkinci bir tedbir Ticaret Kanununda yapılacak değişikliklerle vadedeli çek tanzimi mümkün kılınmalı, bu çeklerin ancak vadesinde ve kanuni süresi içerisinde ibrazı sağlanmalı, ayrıca temerrüt halinde, temerrüt faizi mahkemelerce tayin edilmelidir.

Cezai müeyyide konusunda yapılması gerekli değişiklik, üzerinde yazılı vade tarihinden sonra ve süresi içerisinde ibraz edilip te yeterli karşılığı bulunmadığı anlaşılan bir çeki keşide eden kimse için Ceza Kanunundaki dolandırıcılık suçuyla alakalandırmaksızın ağır para ve hapis cezaları verilmesi şeklinde olmalıdır.

İcra ve İflas Kanununda yapılacak değişikliklerle kötü niyetli borçluların borçtan kurtulmak için yapmış oldukları bir kısım tasarrufların geçersiz sayılması sağlanmalıdır. Buna göre istihkak davalarının kapsamı alacaklı lehine genişletilerek, borçlarını vadesinde ödemeyenler ve ödeyecek mal varlığı da bulunmayanların ödeme müddetinin başladığı tarihten geriye doğru iki yıl içinde veya ödeme müddetinin başlamasından sonra yaptıkları bağışlamalar ve ivazsız tasarruflar hükümsüz kılınmalı ve bu süre içerisinde özellikle üçüncü dereceye kadar kan hısımlarıyla, eşler ve ikinci dereceye kadar

sihri hisimlar arasında yapılan ivazlı tasarruflar bağışlama sayılmadır.

Bunların dışında çekleri karşılıksız çıkanlar ve senetleri protesto edilenler hakkında gizliliğin kaldırılarak aleniyetin sağlanması yararlı olacaktır. Bankalar tarafından, çekleri karşılıksız çıkanlardan çek karnelerini almaya yönelik işlemler yapılmalı ve bu kimselerin artık belirli bir süre çek keşide etmeleri yasaklanmalı, bu kimseler senetleri protesto edilenlerle birlikte Ticaret Odalarımızda ilan edilerek satıcılara müşterileri hakkında bilgi sağlanmalıdır.